

KLASSIKEREN: INTRODUKTION

Allerede titlen “Myten om den retoriske situation” indikerer at det er et af retorikkens grundlæggende begreber der er sat til debat. Det drejer sig om begrebet *situation*; et begreb der, siden Lloyd F. Bitzer i 1968 publicerede den banebrydende artikel “The Rhetorical Situation”, er blevet diskuteret flittigt især i den amerikanske retorikverden. Bitzers påstand om at retorik grundlæggende affødes af situationer, har således afstedkommet en lind strøm af kommentarer. I den mere kritiske ende af skalaen finder man eksempelvis Arthur B. Miller, og til dels også Scott Consigny, der begge har kritiseret Bitzers retoriksyn for at være for deterministisk. Blandt de mere positive reaktioner kan nævnes John H. Patton der i et forsøg på at imødegå denne kritik har modificeret og nuanceret Bitzers standpunkt. Og så er der genreforskningen der, med Kathleen Hall Jamieson i spidsen, har brugt Bitzers artikel til at etablere et retorisk genrebegreb. Det er i denne række af reaktioner på Bitzers artikel at dette nummers klassiker indplacerer sig.¹

Med Richard E. Vatz’ “The Myth of the Rhetorical Situation” er der tale om et fundamentalt opgør med det retoriksyn Bitzer fremlægger i sin artikel. Vatz, der på daværende tidspunkt var ph.d.-studerende på University of Pittsburg (nu professor på Towson University), kritiserer således selve Bitzers forankring af retorikken i situationer. For er det faktisk, som Bitzer hævder,

situationer der skaber retorik? Eller er det snarere omvendt, retorik der skaber situationer?

Mere præcist er det Bitzers forståelse af hvad en situation er, Vatz angriber. Ifølge Vatz kan der, hvis Bitzers artikel læses konsekvent, udledes en uheldig forståelse af situationers ontologiske beskaffenhed. Ved at forstå retoriske situationer som konstitueret af de tre konkrete og umiddelbart aflæselige elementer: det *påtrængende problem* (*exigence*), *publikum* (*audience*) og de *tvungende omstændigheder* (*constraints*) gør Bitzer ifølge Vatz situationer til objektive størrelser. Størrelser der som afgrænsede og entydige meningsenheder ikke involverer noget element af interpretation fra retorens side; størrelser der kan aflæses direkte i virkeligheden. For Vatz eksponerer dette syn på situationer en filosofisk realisme, der udelukker enhver form for forståelse af situationer som *retorisk* frembragte størrelser. Vatz identificerer Bitzers syn med en platonistisk verdensanskuelse der på afgørende vis reducerer retorikkens rolle.

Vatz’ kritik af Bitzer er altså primært af filosofisk karakter. Kritikken synes at have fodfæste i den gammelkendte diskussion mellem Platon og sofisterne, diskussionen om objektivisme versus relativisme. Det kan imidlertid diskuteres om denne kritik af Bitzer er adækvat. For er Bitzers retoriske situation, som Vatz udlægger den, faktisk en objektiv og entydig størrelse der står direkte at aflæse i virkeligheden? Medfører Bitzers syn faktisk at mening er en indre og iboende størrelse i situationer? Og er det overhovedet adækvat at opstille en filosofisk kritik af det der ifølge Bitzer selv er et pragmatisk syn på re-

1 Miller (1972), Consigny (1974), Patton (1979), Jamieson (1973). Se også Jens E. Kjeldsens fyldestgørende introduktion til oversættelsen af Bitzers artikel i *Rhetorica Scandinavica* nr. 3, side 6-8.

torikken, altså et mere teknisk persuasivt end egentlig filosofisk retoriksyn? Bitzer selv har da også stillet sig undrende over for de filosofiske synspunkter Vatz tillægger ham. I en kommentar til Vatz i *The Quarterly Journal of Speech* skriver Bitzer således:

I still do not understand Mr. Vatz's position and do not recognize as mine the views he attributes to me.

Og videre:

[Vatz] attributes to me the views that there are 'intrinsically meaningful situations,' that 'meaning resides in events', and that 'facts speak for themselves'. Those claims are his, not mine.²

Noget kunne altså tyde på at Vatz tillægger Bitzer et filosofisk standpunkt som Bitzer ikke selv tager eksplicit stilling til i sin artikel.

Dette betyder dog ikke at Vatz' kritik af Bitzer skyder helt over målet. For selv om Vatz måske nok trækker Bitzers artikel langt, påpeger han dog et centralt aspekt ved retorikken, som Bitzer med sit situationelle fokus synes at ignorere. Det drejer sig om retorikkens *kreative* og *inventive* side. Selv om Bitzer principielt ikke udelukker de kreative og inventive aspekter fra retorikken, er det dog inden for hans perspektiv muligt at definere retorikken uden disse aspekter. De kreative og inventive aspekter er således ikke for Bitzer og skoledannelserne omkring hans situationelle position *konstituerende* for retorikken. Det er de derimod for Vatz. Og netop denne insisteren på det kreative og inventive i retorikken repræsenterer en vægtig indvending mod Bitzers forståelse af retorik som dikteret og kontrolleret af situationer. Vatz minder os om at retorik ikke kun handler om situations*af*læsning, men i lige så høj grad om situations*skabelse*; at retorik er mere end kunsten at *afhjælpe* problemer gennem diskurs, den er i lige så høj grad kunsten at *bestemme* hvad der er problemer. *Hvad* der

snakkes om, og *hvordan* der snakkes om det, er altid et produkt af en inventiv og kreativ retorisk proces. Vatz' eksempler på hvordan amerikanske politikere gennem tiderne har udvalgt og udlagt situationer for befolkningen er da heller ikke usædvanlige. Vi kender også fænomenet fra den danske politiske scene: Uden at arbejdsløsheden er forsvundet, synes debatten om den at være forsvundet. Uden at procenten af indvandrere er vokset markant, er debatten om indvandrere så afgjort vokset markant – og i øvrigt er indvandrere jo ikke længere 'indvandrere', men 'nydanskere'!

Det er således særligt retorikkens rolle i forhold til samfundet der interesserer Vatz. Fokus er hvordan de problemer et samfund reagerer på, opstår. For Vatz er en retor derfor heller ikke en retor i traditionel forstand; retorer er *alle* der i en eller anden forstand er involveret i at udvælge og fortolke information i et samfund. Påstanden er at virkeligheden er skabt retorisk, eller at den er *samfundsskabt*, for nu at alludere titlen på samtidens store socialkonstruktivistiske værk.³ For ingen tvivl om at der kan drages flere paralleller mellem Vatz' artikel og socialkonstruktivismen; en samfundsvidenskabelig retning der særligt i 60'erne fik vind i sejlene med sin påstand om at 'virkeligheden' skabes gennem vores sproglige begreber, kategorier og tolkninger. Vores opfattelse af virkeligheden må derfor et langt stykke af vejen forstås som konstruktioner. Vatz' påstand om at situationer ikke findes, men skabes, er altså idéhistorisk betragtet ikke en påstand grebet ud af den blå luft.

Vatz' fokus på retorikkens samfundsmæssige rolle betyder dog ikke at man ikke også kan drage mere fagretoriske konsekvenser af artiklen. Det er klart at det også i en persuasiv kontekst, i en konkret argumentations- eller talesituation, er helt afgørende *hvad* der fremhæves og *hvordan* det fremhæves. At blive en god taler er ikke kun et spørgsmål om at kunne tilpasse sine argumenter *til* situationen, men også om at kunne

2 Bitzer (1981), side 100.

3 Berger & Luckmann (1996 [1966]).

argumentere *for* en given forståelse af situationen. Så selv om Vatz primært betoner retorikkens kreative og inventive aspekter ud fra deres samfundsmæssige funktion, burde der også være krudt til at fremprovokere mere teknisk persuasive overvejelser.

Om "The Myth of the Rhetorical Situation" er en klassiker i traditionel forstand kan måske nok diskuteres. Selv om artiklen, siden den oprindelige publikation i 1973, er blevet antologiseret et par gange⁴ og desuden har medvirket til at skabe en del furor og diskussion i den amerikanske retorikverden⁵, er den dog ikke i samme grad

som Bitzers "The Rhetorical Situation" blevet skoledannende eller en retorisk milepæl. Men *er* den ikke en klassiker, så burde den måske *blive* det. Med sin fokus på retorikkens kreative og inventive side udgør artiklen et interessant modstykke til den fremherskende moderne position der ser retorik og situationsanalyse som to sider af samme sag. Med "Myten om den retoriske situation" cementeres det, at også retorikkens skabende funktion må have sin plads inden for moderne retorik.

Jonas Gabrielsen & Christina Pontoppidan

4 Covino & Joliffe (1995), Lucaites (1998).

5 Se særligt The Quarterly Journal of Speechs debatsider "The Forum", nr. 66 (1980) og nr. 67 (1981).

Litteratur:

- Berger, Peter & Thomas Luckmann (1996 [1966]): Den samfundsskabte virkelighed, Lindhardt & Ringhof.
- Bitzer, Lloyd F. (1981): "Bitzer on Vatz", The Quarterly Journal of Speech, nr. 67, side 100.
- Consigny, Scott (1974): "Rhetoric and Its Situations", i: Philosophy & Rhetoric, vol. 7, nr. 3, side 175-186.
- Covino, William A. & David A. Joliffe (1995): Rhetoric: Concepts, Definitions, Boundaries, Allyn and Bacon.
- Jamieson, Kathleen M. Hall (1973): "Generic Constraints and the Rhetorical Situation", i: Philosophy & Rhetoric, vol. 6, nr. 3, side 162-170.

- Kjeldsen, Jens E. (1999): "Introduktion" til 'Klassikeren', i: Rhetorica Scandinavica nr. 3/97, s. 6-8.
- Lucaites, John (1998): Contemporary Rhetorical Theory, Guilford Press.
- Miller, Arthur B. (1972): "Rhetorical Exigence", i: Philosophy & Rhetoric, vol. 5, nr. 2, s. 111-118.
- Patton, John H. (1979): "Causation and Creativity in Rhetorical Situations: Distinctions and Implications", i: The Quarterly Journal of Speech, nr. 65, side 36-55.

KLASSIKEREN: MYTEN OM DEN RETORISKE SITUATION

Af Richard E. Vatz

Oversættelse ved Jonas Gabrielsen & Christina Pontoppidan¹

I de indledende linjer af artiklen "Den retoriske situation" konstaterer Lloyd Bitzer:

Hvis nogen siger: 'Dette er en farlig situation', tyder hans ord på tilstedeværelsen af hændelser, personer eller genstande som truer ham selv, andre eller noget af værdi.

Hvis nogen bemærker: 'Jeg befinder mig i en pinlig situation', indebærer også denne udtalelse bestemte situationelle karakteristika.²

Disse udtalelser indebærer overhovedet ingen 'situationelle karakteristika'. Det er muligt at udtalelserne giver indtryk af at beskrive situationer, men i virkeligheden fortæller de os kun noget om den talendes fænomenologiske perspektiv. Der er ingen tvivl om at de der kommer med udtalelserne rent faktisk føler sig bange eller pinligt berørte. Deres udtalelser fortæller os imidlertid intet om egenskaber ved situationen selv. Kenneth Burke skrev engang om litteraturanmeldere der tillagde andre den egenskab at flygte fra virkeligheden: "Selv om beskrivelsen tilsyneladende angiver et karaktertræk ved den omtalte person, har den dog næppe angivet andet end attituden hos den person der kommer med beskrivelsen."³ Det samme gælder når

en situation tillægges egenskaber: En given hændelse tilpasses en eller flere mentale kategorier hos den iagttagende person. En situation er aldrig uafhængig af sin fortolkers opfattelse eller uafhængig af den retorik med hvilken han vælger at karakterisere den.

Bitzer konstaterer i sin artikel: "Retorisk diskurs fremkaldes af situationen"⁴ og "Det synes indlysende at retorik er situationel."⁵ Dette syn på retorik og 'situation' indebærer en filosofisk 'realisme' i forståelsen af mening; et filosofisk syn som har betydelige og, tror jeg, uheldige følger for retorikken. Jeg vil i denne artikel diskutere Bitzers syn og dets følger og endvidere foreslå et alternativt perspektiv, med en anden filosofisk forståelse af mening, hvorfra man kan anskue forholdet mellem 'situationer' og retorik.

Mening i Bitzers 'retoriske situation'

Bitzers perspektiv udspringer af hans syn på mening. Kort sagt indtager Bitzer det standpunkt at mening er iboende i hændelser. Sociologen

1 Oversætternes note: Vi takker Christian Kock og Kell Jærner Rasmussen for kritisk gennemlæsning af oversættelsen og flere gode forbedringsforslag.

2 Bitzer (1968).

3 Burke (1936).

4 Bitzer (1968), s. 9.

5 Bitzer (1968), s. 3.

Note: Artiklen er oversat efter Richard E. Vatz. "The Myth of the Rhetorical Situation", i: *Philosophy & Rhetoric*, sommer 1973, vol. 6, no 3.

Herbert Blumer beskriver dette synspunkt som ...

[...] at betragte mening som noget der kommer inde fra tingen selv, som en naturlig del af tingens objektive sammensætning. En stol er således i sig selv en stol, en ko i sig selv en ko, et oprør i sig selv et oprør og så videre. Idet mening er iboende i tingen selv, behøver man blot at betragte den objektive ting for at kunne uddrage dens mening. Meningen udspringer så at sige fra tingen selv, og som sådan er der ingen proces involveret i dannelsen af den; det er nok bare at fremdrage den mening der allerede ligger i tingen.⁶

Dette er også Bitzers standpunkt: Hændelser har en egen indre beskaffenhed som retorikken ubønhørligt følger, eller burde følge. Bitzer skriver:

Når jeg spørger: 'Hvad er en retorisk situation?', søger jeg at forstå beskaffenheden af de kontekster hvori talere og skribenter skaber retorisk diskurs [...] Hvad er deres karakteristika? Hvorfor og hvordan fører de til at retorik opstår?⁷

Han tilføjer senere:

Situationen *dikterer* hvilken type observationer der skal gøres; den *dikterer* de betydningsbærende fysiske og verbale respons[...]⁸

Dette syn gentages i flere forskellige formuleringer gennem hele artiklen. Situationer er klart afgrænsede og kan skelnes fra hinanden. De har en egen eksistens med en mening uafhængig af dem de indvirker på. De kan enten 'kræve' eller ikke kræve en respons. Såfremt de gør, *inviterer* situationen til en respons, endda en 'passende respons', på samme måde som en blændende sol kræver at man skygger for øjnene, altså en klar

stimuli-respons-reaktion.

Bitzers synspunkter er alle ganske konsistente givet hans platonistiske verdensanskuelse. Han ser en verden for sig hvori...

[...] det påtrængende problem og den sammensatte enhed af personer, genstande, hændelser og relationer som fremkalder retorisk diskurs, er placeret i virkeligheden, er objektive og offentligt observerbare historiske kendsgerninger i vores erfaringsverden, og som derfor kan granskes af en iagttager eller kritiker der vælger at fokusere på dem. At sige at situationen er objektiv, offentligt observerbar og historisk betyder at den er virkelig eller genuin – at vores kritiske undersøgelse vil bekræfte dens eksistens.⁹

Hvis situationen, som Bitzer andetsteds fastslår, er "en naturlig kontekst af personer, hændelser, genstande og *relationer* [...]"¹⁰, er det svært at se hvordan dens 'eksistens' kan blive bekræftet.

Bitzer påstår at der forud for en retorisk diskurs er tre konstituerende elementer i den retoriske situation: det påtrængende problem (*exigence*), publikum (*audience*) og de tvingende omstændigheder (*constraints*). Det er elementet 'det påtrængende problem' som især interesserer os her. Det er i beskrivelsen af 'det påtrængende problem' at Bitzer tydeligst udtrykker sit syn på kilden til mening. Han skriver:

Ethvert påtrængende problem er en ufuldkommenhed som presser sig på; det er en fejl, en hindring, noget som venter på at blive gjort, noget som ikke er som det burde være.¹¹

Ikke alene ligger der nu i hændelsen selv 'noget som venter på at blive gjort', vi erfarer også at hændelsen rummer et etisk imperativ der tilsyneladende er uafhængigt af hændelsens fortolkere.

6 Blumer (1969).

7 Bitzer (1968), s. 1.

8 Bitzer (1968), s. 5. Min kursivering.

9 Bitzer (1968), s. 11.

10 Bitzer (1968), s. 5. Min kursivering.

11 Bitzer (1968), s. 6.

Bitzer tilføjer at situationen kun er retorisk hvis noget *kan* gøres, men tilsyneladende er den kun retorisk hvis dette noget også *bør* gøres. Bitzer synes at formode at ethvert påtrængende problems 'positive forandring' er indlysende. Han synes at have hvad Richard Weaver har kaldt "en formodning om at alting kan forbedres". Vi får eksempelvis at vide at den indlysende positive forandring af luftforureningen er en "be-grænsning af forureningen". Man kan så spørge sig selv hvad der er den indlysende 'positive forandring' af det militær-industrielle kompleks.

Myten om den retoriske situation

Lykkeligvis, eller ulykkeligvis, er mening ikke en indre kvalitet i hændelser, kendsgerninger, folk eller 'situationer', og kendsgerninger er ikke 'offentligt observérbare'. Med undtagelse af de situationer der konfronterer vores egen empiriske erfaring direkte, får vi vores kendskab til kendsgerninger og hændelser gennem at andre kommunikerer dem til os. Dette involverer en proces med to trin. Først udvælges hvilke hændelser der skal kommunikeres. Verden er ikke et handlingsforløb med klart afgrænsede hændelser. Verden er en kulisser for et udtømmeligt antal hændelser der alle konkurrerer om at indvirke på det Kenneth Burke kalder vores "brudstykke af virkeligheden" (sliver of reality).

Bitzer påstår at kontekstens beskaffenhed determinerer retorikken. Men der vil altid være en uendelighed af kontekster. Der vil altid være en uendelighed af kendsgerninger hvormed en situation kan beskrives. Hvad var eksempelvis 'situationen' under konflikten i Vietnam? Hvad var situationen ved præsidentvalget i 1972? Hvad er det centrale i en hvilken som helst historisk situation? De kendsgerninger eller hændelser der kommunikerer til os er udtryk for valg foretaget af vores informationskilder. Som Murray Edelman påpeger i *Politics as Symbolic Action*:

Folk kan kun kapere en uendelig lille brøkdelen af den information som når dem. Det centrale spørgsmål bliver derfor hvordan man kan redegøre for hvad de politiske kommentatorer og aktører vælger at sammensætte til en meningsfuld helhed og hvad de vælger at ignorere.¹²

Enhver retor er involveret i dette valg og fravalg, hvad enten det gælder avisredaktøren der vælger forsides historier frem for bagsides historier, eller taleren der i en mindetale betoner bestemte kendsgerninger om en person.

Denne udvælgelse af hvilke kendsgerninger og hændelser der er relevante er helt igennem arbitrær. Så snart et valg er kommunikeret, er hændelsen gennemsyret af *signifikans* (salience), eller hvad Chaïm Perelman kalder 'nærvær' (presence), når han beskriver fænomenet inden for en argumentatorisk ramme. Perelman siger:

Alene ved at udvælge og præsentere visse elementer for publikum er deres vigtighed og relevans for diskussionen antydnet. Dette valg gør så absolut elementerne *nærværende* [...] At en ting eksisterer for en person er ikke i sig selv nok til at den føles nærværende for personen.¹³

Det andet trin når en 'situation' skal kommunikeres er at omsætte den udvalgte information til mening. Dette er en kreativ handling. Det er en fortolkende handling. Det er en retorisk transcenderende handling. Som Perelman påpeger:

Fortolkning er ikke blot et simpelt valg, det handler også om at skabe, om inventivt at frembringe det betydningsfulde.¹⁴

Kun gennem sproglig beskrivelse bliver hændelser meningsfulde for publikum. Som Edelman påpeger:

12 Edelman (1971), s. 33.

13 C. Perelman og L. Olbrechts-Tyteca (1969), s. 116-117.

14 C. Perelman og L. Olbrechts-Tyteca (1969), s. 121.

Politiske hændelser kan være gennemtrængt af en voldsom affekt der udspringer af psykologiske spændinger, af opfattelser af eksempelvis økonomiske og militære trusler eller chancer eller af samspil mellem sociale og psykologiske reaktioner. Disse politiske 'hændelser' er dog i høj grad skabt af det sprog som bruges til at beskrive dem.¹⁵

Mening bliver altså ikke fundet i situationer, men *skabes* af retorer.

Idet man kommunikerer en hændelse eller situation er det sprog man benytter sig af forførende. Som Richard Weaver og andre har påpeget er sproget altid værdiladet. De adjektiver der benyttes når en 'situation' kommunikeres modsvarer aldrig en 'virkelig situation'; de vil altid være udtryk for en fortolkning. Fra Bentham erfarer vi således at retorer vilkårligt kan vælge en rosende eller en nedsættende fremstilling af den samme situation. Om vi har 'ledere' eller 'diktatorer', 'organisationer' eller 'bureaukрати', 'uddannelse' eller 'propaganda' afhænger ikke af situationen selv, men af retorens vilkårlige måde at karakterisere den på. Ingen teori der behandler forholdet mellem situationer og retorik bør undlade at redegøre for denne indledende sproglige beskrivelse af situationen.

Implikationer for retorikken

Hvilket syn man har på mening har afgørende teoretiske og moralske konsekvenser for studiet af retorik. Hvis man ser mening som noget der er iboende i situationer bliver retorik parasitær på filosofi, politisk videnskab og en hvilken som helst anden disciplin der kan give os viden om hvad der er den 'virkelige' situation. Hvis man på den anden side ser mening som noget der følger af retoriske frembringelser, bliver det centrale spørgsmål hvordan, og i kraft af hvem, symboler skaber den virkelighed som folk reagerer på. I en verden bestående af uudtømmelige og flertydige

hændelser, kendsgerninger, billeder og symboler, er retorikeren den der bedst kan redegøre for valg af situationer, forførende symboler samt de former og medier som formidler disse meningsfortolkninger. En retorisk forståelse af mening kræver altså snarere et hieraki af discipliner med retorikken øverst.

De etiske implikationer af dette retoriske perspektiv på mening er afgørende. Hvis man tilslutter sig Bitzers standpunkt at "tilstedeværelsen af retorisk diskurs indlysende nok vidner om tilstedeværelsen af en retorisk situation,"¹⁶ tilskriver man retoren et meget lille ansvar hvad angår det han har valgt at give signifikans. Hvis man på den anden side ser formidlingen af en hændelse som udtryk for et valg, for fortolkning og meningsudlægning, så bliver retorens ansvar af største vigtighed. Når der således er få taler om hungersnød og når talere, avis- og tidsskriftskribenter fokuserer på den individuelle kriminalitet frem for den organiserede kriminalitet skal det ikke ses som et udtryk for at det ene emne i sig selv er relativt vigtigere end det andet. Det skal heller ikke ses som et udtryk for at de 'påtrængende problemer' er blevet rigtigt eller forkert forstået. Disse valg må i stedet ses som målrettede handlinger som udføres af bestemte grunde. Valgene skyldes *beslutninger* om at give visse af disse situationer signifikans og undlade at give andre signifikans.

At anskue retorik som en størrelse der skaber virkeligheden eller giver visse aspekter af den signifikans, snarere end som en størrelse der afspejler virkeligheden, øger på afgørende vis retorens moralske ansvar. Retorik bliver mere end blot en teoretisk øvelse i at fastslå om retoren forstod 'situationen' rigtigt. Retoren må nu påtage sig et ansvar for den signifikans han har *skabt*. John F. Kennedys mulighed for at pådrage sig skyld i forbindelse med 'Cubakrisen' er således så meget desto større. Og også journalister der vælger ikke at undersøge korrupsion i regeringen eller de ældres sundhedsmæssige behov

15 Edelman (1971), s. 65.

16 Bitzer (1968), s. 2.

kan pådrage sig skyld. Kort sagt har retoren et ansvar for hvad han vælger at gøre signifikant.

Essensen: retorik og situationer

Det essentielle spørgsmål bliver altså: Hvad er forholdet mellem retorik og situationer? Det er næppe overraskende at jeg hvad dette forhold angår indtager det modsatte standpunkt af hver enkelt af Bitzers hovedpåstande.

For eksempel: Jeg vil ikke sige at "retorik er situationel"¹⁷, men at situationer er retoriske; ikke at "[...] det påtrængende problem meget stærkt inviterer en ytring"¹⁸, men at en ytring meget stærkt inviterer et påtrængende problem; ikke at "situationen kontrollerer den retoriske respons [...]"¹⁹, men at retorik kontrollerer den situationelle respons; ikke at "[...] retorisk diskurs [...] får sine egenskaber-som-retorisk fra situationen som afføder den,"²⁰ men at situationer opnår deres karakter fra den retorik som omgiver eller skaber dem.

Da George Aiken for flere år siden foreslog at USA skulle erklære at de havde vundet Vietnamkrigen og derfor trække sig ud af landet, var dette en erklæring der retorisk fastsatte situationens mening. Ingen forstår, eller forstod, 'situationen' i Vietnam, fordi der aldrig var en klart afgrænset situation. Krigens mening (krig?, borgerkrig?) kom fra den retorik som omgav den. At give signifikans til en situation der udspillede sig i et område på størrelse med en af vores mellemstore stater og at udlægge denne situations påtrængende problemer i et sprog og en symbolik der søgte at fremprovokere patriotisme, var et retorisk valg. Der var ingen indre 'virkelighed' i situationen der gjorde at den var, eller ikke var, i vores nationale interesse. I det mindste George Aiken så at situationen primært var retorisk, ikke militær eller politisk. Og eftersom den var frem-

bragt retorisk måtte man også kunne afvikle den retorisk! Som Edelman siger:

[...] politiske overbevisninger, opfattelser og forventninger baserer sig i reglen ikke på de tilgængelige observationer og empiriske fakta, men snarere på tegn og stikord blandt grupper af mennesker som i fællesskab *skaber* den mening de vil læse ind i aktuelle eller forestående hændelser [...] Alment accepterede meninger er *derfor ikke nødvendigvis udløst af den objektive situation*; de er snarere etableret gennem en proces hvor man gensidigt enes om de betydningsfulde symboler.²¹

Politiske kriser er, modsat Bitzers analyse af Churchill, sjældent 'fundet', de er sædvanligvis skabt.²² Når der i 1962 var en 'Cubakrise' skyldtes det ikke en hændelse eller en gruppe af hændelser, men hovedsagelig at der gennem de aktuelle retoriske frembringelser blev skabt en politisk krise.²³ En præsident bekendtgjorde dramatisk på landsdækkende radio og fjernsyn at en alvorlig krise truede landet. Dette blev ledsaget af aktiviteter der symboliserede tilstedeværelsen af en krise, heriblandt opstilling af tropper og missiler, dannelse af *ad hoc* krisekomiteer, travle og optagede regeringsembudsmand, indkaldelse af partilederne i Kongressen etc. Så snart situationen var gjort signifikant og beskrevet som en krise tog situationen ny form. Da der i 1970 opstod en lignende situation ved udsigten til en russisk atomubådsbase ved Cienfuegos var

21 Edelman (1971), s. 32-33.

22 For et lignende syn på præsidenters retoriske 'skabelse af kriser', se Windt, Jr. (1972).

23 Både mere stiltfærdige diplomatiske forhandlinger og Adlai Stevensons anbefaling om at 'bytte' vores forældede missiler i Tyrkiet for russernes på Cuba blev udelukket. Mange af vores allierede som havde levet i skyggen af truslen fra Ruslands atomvåben, kunne ikke forstå hvorfor USA fandt situationen så utålelig. Endvidere mente forsvarsminister MacNamara ikke at missilerne på Cuba ville udgøre en uholdbar militær situation for USA. Se Abel (1966) og Sorensen (1965), side 667-718.

17 Bitzer (1968), s. 3.

18 Bitzer (1968), s. 5.

19 Bitzer (1968), s. 6.

20 Bitzer (1968), s. 3.

det imidlertid *ikke* en 'krise', fordi præsident Nixon *valgte* ikke at anvende retorik til at skabe en krise.²⁴

Bitzer fremhæver den styrende situation i forbindelse med attentatet på præsident Kennedy. I visse typer af hændelser, såsom præsidentattentater, er udvælgelsen af hvad der skal gives signifikans ofte så ritualiseret at den er uinteressant at analysere retorisk. Dette betyder dog ikke at situationen 'styrede' responsen. Hvad det betyder er at hændelsen blev kommunikeret med så ensartet symbolik at reaktionerne var entydige og nemme at forudsige. Selv Bitzer beskriver reaktionen på attentatet som et resultat af 'rapporterne' om attentatet. Og man kan som sagt ikke hævde at rapporter om en given ting eller hændelse er uadskillelig fra tingen eller hændelsen selv. Bitzer kan da vel ikke mene at der var en indre påtrængenhed som fremtvang de taler i Rotunden²⁵ som fulgte i tiden efter mordet på præsident Kennedy (bemærk i øvrigt at mord på betydningsfulde personer bliver kommunikeret med den ladede term 'attentat'). Når alt kommer til alt udgør et mord på vort lands præsident nu om stunder ingen virkelig trussel mod befolkningen. Overdragelsen af magten går jo faktisk ganske glat. Landet ligner trods alt sig selv efter hændelsen. (Hvor meget ligner ikke præsidenten og vicepræsidenten hinanden?) *Kun* fordi der retorisk var *skabt* en stemning af frygt og opfattelsen af en trussel, var der brug for rotundalerne til at berolige offentligheden.

24 Welles (1970), side 1 spalte 8.

25 Oversætternes note: Vatz refererer her til til det store runde rum i Capitol-bygningen i Washington, der bruges til vigtige officielle ceremonier.

Konklusion

Som Edelman påpeger:

Sproget afspejler ikke en objektiv 'virkelighed', det snarere skaber virkeligheden ved at organisere meningsfulde perceptioner, abstraheret fra en kompleks, forvirrende verden.²⁶

Derfor er retorik en *årsag* til mening, ikke en *virkning*. Den kommer før, ikke efter, en situations indflydelse.

Retorer vælger, eller fravælger, at gøre visse situationer, kendsgerninger, hændelser etc. signifikante. Dette kan siges at være retorikkens *sine qua non*: kunsten gennem sprog eller symboler at skabe signifikans. Efter situationen er gjort signifikant skal den fortolkes så den giver mening. Når politiske kommentatorer omtaler og debatterer problemer er der tale om situationer som er gjort signifikante, ikke situationer der er vigtige på grund af en iboende betydningsfuldhed. Derfor diskuterede Kennedy og Nixon i 1960 Quemoy og Matsu. En prominent retoriker eller en retor med et højt ethos kan give situationer signifikans alene ved at tale om dem. At sige at præsidenten taler om et påtrængende problem er redundant.

Først når mening forstås som resultatet af en kreativ proces og ikke som noget der blot opdares, vil retorikken blive betragtet som den fundamentale disciplin den fortjener at være.

26 Edelman, side 66.

Litteratur:

- Abel, Elie (1966): *The Missile Crisis*. J.B. Lippincott, New York.
- Bitzer, Lloyd F. (1968): "The Rhetorical Situation", i: *Philosophy and Rhetoric*, 1.
- Blumer, Herbert (1969): *Symbolic Interactionism, Perspective and Method*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs.
- Burke, Kenneth (1936): *Permanence and Change*. New Republic Inc., New York.
- Edelman, Murray (1971): *Politics as Symbolic Action*. Markham Publishing Company, Chicago.
- Perelman, C. og L. Olbrechts-Tyteca (1969): *The New Rhetoric*, oversat til engelsk af John Wilkinson and Purcell Weaver. University of Notre Dame Press, London.
- Sorensen, Theodore (1965): *Kennedy*. Harper and Row, New York.
- Welles, Benjamin (1970): "Soviet's Removal of Vessel in Cuba is Awaited by U.S.," i: *The New York Times*, den 15. november 1970.
- Windt jr., Theodore Otto (1972): "Genres of Presidential Public Address: Repeating the Rhetorical Past", holdt december 1972 i *Speech Communication Association of America*.
-